

Aantekeningen
van
Jonkhr. Mr. P. van Akerlaken
nopens
de Stadsriolen

De kuil, het achterom, het Smerighorn, het breed, het hieuwe noord, de ramen, het nieuwwand, de gouw, de nieuwstraat, de kerkstraat tot aan den roodesteen, de trommelstraat, het Gerritsland waren in het begin der 15e eeuw grachten of burgwallen.

Het kleine noord was eene vaste niet gewelfde straat.

Alle grachten en havens, benoorden het oost en het west gelegen waren met polderwater gevuld, behoorende tot de ooster of westerpolder, en daarop uitloosende.

Het water van het Smerighorn, behoorde, evenals dat van de varkenmarkt langs de vale ken tot aan de westerpoot, tot de westerkogge; al de verder hierbovenvermelde wateren met de turfhavens, vullerswaal of modderbakken behoorden tot den oosterpolder.

Alle riolen en vuiligheden in deze gedeelten der stad ontlasten zich alzo in de wateren van den wester en oosterpolder.

De grachten en wateren bezuiden het oost, toenmaals zeedijk, waren met het zeewater gemeen; alleen de riolen en vuiligheden van dit gedeelte der Stad ontlasten zich dadelijk in de buitenhavens.

Later zijn de bovenvermelde wateren of gedempt of overwelfd, daardoor zijn de tegenwoordige Stadsriolen ontstaan. Hoe en wanneer dit is geschied, zal nu worden opgegeven, met bijvoeging van de ter opheldering noodig geachte inlichtingen en bewerkingen, waaronder de zoodanigen, die noch door Velius noch door Centen zijn vermeld doch door mij uit oude resolutien en memorialen zijn ontleend.

1e. In 1420 is de tocht vanaf den roodesteen tot aan de kerk gedempt en bestraat, en is waarschijnlijk gemaakt de arm van het riool waarover bij No. 29 wordt gesproken.

2e. Op Sint Laurensdag 1443 is door Gerijt Sijvertsz Dijkgraaf van West Friesland aan Pieter Olbrantsz, Jacob Gerijts en Pieter Jan Gribbersz als Burgemeesters van Hoorn vergund den oosterdijk binnen de oosterpoort op te delven en een verlaat daar inbeleggen en dat verlaat en die dijk alzo te bezorgen, dat er van den Gemeenlande geen klagte daarover komen.

In 1839 heeft men ontdekt eene opening van een spui gelegen bezuiden en dus binnen de oosterpoort enwel aan de westzijde van den karperkuil, vlak voor het eerste huis, waarop de slag tegen Bossu is afgebeeld.

De gemetselde opening was toen nog geheel aanwezig, gelijk ook eenige overblijfselen van deur en schuif.

Het metselwerk van het gewelf bevond zich in zijn geheel.

Het liep bewesten de sluis onder het oost door in de rigting naar het Gerritsland. Op de hoogte van het tweede huis van het Gerritsland stuitte men tegen een houten schild; bij een opgraving aan de andere zijde van dit schild vond men het welf doorgebroken en met aarde gevuld; bij eene verdere opgraving vond men het weder in zijn geheel; het lag daar in eene schuinsche rigting naar het riool op het Gerritsland; de bodem van dit verlaten gewelf of riool lang aan de opening, zoo ik meen, vier palmen beneden dagelijksch getij.

Het gewelf was op vele plaatsen gescheurd. Aan hetzelfde en aan de wanden kingen belangrijke brokken salpeter doorschijnend en glansrijk.

* Deze verlaat is geconstateerd bij het maken van een toegangskoker op de hoek van Slapershaven en Gr. Oost. (d.d. 1937).

De opgraving is gedaan door Jan van Riel en Js. van Riel, en de latere opneming door den Stads architect Blanken. Waartoe het heeft gediend, blijkt niet, meer dan waarschijnlijk is het overblijfsel van bovenvermeld spui van 1443 en dat het heeft gediend tot inlating van zeewater in de stad.

Wanneer of waarom men dit riool heeft verlaten wordt niet vermeldt, vermoedelijk in 1772 - zie No. 27 hierna.

3e. In 1464 zijn de welven door het kerkhof, en die aan wederzijden van de groote kerk gemaakt en gebragt in vereeniging met het water van de Nieuwstraat, die toen nog openlag.

4e. Het spui aan de kuil is ook in dit jaar gemaakt. 1464
Er bevond zich aan de kuil ook een verlaat of sluisje, dit lag in den dijk. Het spui lag aan de tegenovergestelde zijde van de kuil aan het einde van het achterom.

Dit verlaat moet reeds voor 1464 hebben bestaan, want anders bestond er geen doel voor het spui.

Van dit verlaat spreekt Velius pagina 216, 240, 615. Zie ook hierachter No. 26 en 27. Centen meent (Velius pag. 216) dat dit het eerste is, hetwelk in de stad is gebouwd, en dat daardoor, en niet door de sluis in het oost bij de oosterpoort, ontlast werd het water, hetwelk uit den oosterpolder door de stad werd gemalen; dat hij zich echter hieromtrent geheel en al vergist blijkt uit het vermelde sub No. 1 en No. 6.

Voor hem, die het onderscheid tusschen spui en verlaat niet kent wordt aangemerkt, dat in den regel

1e. een spui bestaat in een schuif, die men ophaalt, wanneer men verlangt het achtergelegen water af te tappen of wel om het hooger voorstaande water in te laten, en die men laat vallen, wanneer men daarmede eindigt.

2e. Dat een verlaat is een sluisje met deuren, die zich bij voorstaand laag water openen, en bij hoog buiten water sluiten en hetwelk tevens dient om schuiten en vaartuigen van het eene in het andere water door te schutten.

5e. In 1561 werd de oude gracht die men de gouw noemt verwulfd en wel van de groote kerk af tot een weinig voorbij den blaauwesteen (Deze heeft vermoedelijk gelegen in het midden van de vijfsprong voor het tegenwoordigen raadhuis zie No. 10), en dit verwelf werd toen de Nieuwstraat genoemd.

6e. In 1579 is de sluis in het oost gemaakt en de haven, thans de modderbakken, gegraven. Het Gerritsland de hooge bergen, de wortelvesten, (thans de turfhaven) en de ramensloot wierden met deze haven en dus met de zee gemeen gemaakt. Hierdoor werd de vaart voor de landlieden in de gouw afgesneden en verlozen de daarwonende winkeliers hunne landnering.

"Er moet echter daar reeds vroeger een sluis hebben gelegen, of-

"schoon Velius daarvan geene melding maakt, en Centen blijkens

"zijne aantekening pag. 216 meent dat er vroeger geen sluis was.

"De volgende omstandigheden strekken daarvoor ter bewijze:

a. De oosterpoort is men begonnen te bouwen in 1511. Deze diende tot verdediging en maakte een schakel met de overige torens aan het baadland. Alle deze torens wierden aan de buitenzijde gedekt door water, zoo zal de oosterpoort ook wel zijn gedekt geweest door eene doorsnijding in den dijk, waarop een ophaalbrug lag.

b. Reeds op den 21 februarij 1551 is door Dijkgraaf en Heemraden van Drechterland tusschen die van Zwaag als eischerd en die van Hoorn en Westerblokker uitspraak gedaan in een geschil betrekkelijk het bijdragen in de kosten van onderhoud van een sluis leggende beoosten de oosterpoort.

De nieuwe thans nog bestaande oosterpoort is eerst in 1579 gebouwd.

- 7e. In 1580 werd ook het achterom met het zeewater gemeen gemaakt. Men kon (zegt Velius) nu de gansche stad in het zeewater rondvaren en wel het hoofd in en de kuil weder uit.
- 8e. In het Smerighorn werd het binnen en buitenwater door eenen dam van elkander afgesloten, teneinde daarop een overtoom te leggen. Volgens Velius is in 1582 de overtoom in het Smerighorn gemaakt. "Men vindt echter in het resolutieboek van de vroedschap:
- onder dagteekening van 30 december 1540, *(in 1582 gerealiseerd)*
" 'T is gestemt bij de gemeene vroetschap dat men zal leggen een dam of overtoom in die Smerighorn omtrent Lambert Gerritshuis;
  - onder dagteekening van 11 februarij 1541,
" dat die zaak mede is geconsenteerd door hen die vroeger afwezig waren.
  - onder dagteekening van 6 Junij 1566 is geresolveerd
" het spui weg te nemen en geen ander te leggen".
- Door dit spui bestond er gemeenschap tusschen het water in het Smerighorn en het water in het achterom. Velius spreekt alzoo niet van het leggen van den eersten overtoom, maar van eene verhooging en vernieuwing, toen het water van het achterom met het zeewater werd gemeen gemaakt.
- 9e. Het riool, waarvan de inlaatschuij is aan de turfhaven in het veld voor het Hof, loopt onder het Hof, langs de mostaardsteeg tot den ingang van het huis van arrest, waar het zich in twee armen verdeelt door de aldaar geplaatste schuiven, het vereenigt zich daarna weder tot een riool, loopt onder de hoedenmakerssteeg achter de huizen van het munnickenveld onder door het vrouwenhofje, en vervolgens door de vest in de stadsgracht. Vroeger correspondeerde op dit riool de zoogenaamde stinksloot, loopende tusschen de kazerne en de huizen van de baanstraat tot aan de mostaardsteeg.
- Met het thans bestaand riool mag worden gespuid in het najaar, zoodra het vee van het veld en het water van den oosterpolder de hoogte van het maalpèil heeft bereikt, en anders niet, ten einde het oosterpolderwater voor vee en visch niet te bederven. (De werking dezer spuijng is tweeledig door middel der schuiven, die zich bevinden in den ingang tot het huis van arrest. Dit riool staat in geen het minste verband met de overige riolen, waarvan het door de turfhaven is afgescheiden. Het is gemaakt krachtens vergunning van Prins Willem I verleend te Delft op den laatsten Maart 1583 op verzoek van Burgemeesteren en regeerders van Hoorn, ten einde te dienen om ter moerdere versterking der stad het land te spoediger onder water te kunnen zetten bij noodzakelijke defensie tegen den vijand, blijkens het in het archief berustende originele rekwost, en de daarop in margine gestelde en door den Prins getekende beschikking.
- Voor dat de sluis in het oost was gemaakt, toen de binnenhavens nog polderwater waren, kon dit geschieden door middel van het spui Sub. No. 2, voor zooveel de oosterpolder aangaat; door het verlaat en het spui aan de kuil Sub. No. 3, voor zooveel de westerkogge aangaat. Het huis van Arrest door de administratie van het Sint Pietershof in het jaar 1848 aan het rijk overgedragen zijnde, is bij de daarvan ten overstaan van den Notaris Carbasius op den 7 April 1848 gepasseerde acte ten aanzien van dit riool bepaald, dat de kosten van onderhoud van het spui, dienende tot zuivering der geheime gemakken en riolen, van het geheele gebouw zullen zijn voor gemeenschappelijke rekening van het rijk en de administratie van het Sint Pietershof. Dat de werklieden belast met de spuijng den toegang zal worden verleend tot de schuiven welke zich in het verkochte gedeelte bevinden en zulks ten minste tweemaal in het jaar en verder zoo dikwijls zulks noodig zal zijn ter verversching van het water in de riolen of tot zuivering der geheime gemakken.

- 10e. In 1583 is vanaf de nieuwsteeg tot de turfhaven de gouw verwelfd, bij resolutie van 16 Julij 1586 aan de burens van de gouw vergund hun water te losen door het verwulf mits dat ieder voor zijn gootgat stelde een bekwame rooster. Na het brengen van het zeewater in de turfhaven in den jare 1579 was het gouwwater van het oosterpolderwater afgesloten. In 1616 werd het riool in de gouw gemeen gemaakt met het water van den oosterpolder door middel van een koker onder in het water van de turfhaven, zie verder No. 17.
- 11e. In 1593 is de trommelstraat, dat een klein water was, verwelfd. Dat water moet één zijn geweest met dat in de Nieuwstraat en de gouw. De vereeniging met dat in het Gerritsland moet later zijn daargesteld; wanneer dit echter heeft plaats gegrepen, heb ik niet vermeld gevonden.
- 12e. In 1595 is het nieuwe noord tusschen de kerksteeg en de nieuwsteeg verwelfd, hetgeen te voren een kleinen burgwal was, wanneer het verdere gedeelte is verwelfd vindt ik niet vermeld, vermoedelijk is dit in het volgende jaar gebeurd, zoodat het werk in 1595 is aangevangen en in een volgend jaar is voltooid. Velius zegt, dat het geheel in 1595 is verwelfd, doch dit is het geval niet; volgens de kaart van 1596 was toen nog een gedeelte onafgedaan. ^{↑ 1582 ~~Deel~~}
- 13e. In 1598 is de Ramen gedempt en tot straat gemaakt.
- 14e. In 1611 is order gesteld op het schutten van de sluizen, om die dagelijks naar gelang van het getij te openen of te sluiten tot schuring van het water door de stad.
- "Dit was (zegt Velius) een zeer goed werk, daar de vullerswaal (modderbakken), de turfhaven, de wortelvesten en het achterom, die anders zeer stonken, nu altoos klaar gehouden werden.
- "Dit duurde eene wijle tijds, maar daar de Sluiswachters sloften, werd het water meermalen stinkende naar de havens gezonden, waardoor oppositie kwam en door sommigen de schutting als voor de hoofdhavens schadelijk beschouwd en dientengevolge gestaakt werd.
- "Het is waar, dat zij het ongerijf medebragt, dat de sluis bij de oosterpoort dikwijls op het beste van den dag moest gesloten zijn, waardoor de doorvaart alsdan gestremd werd.
- "Ook werden in de welfen op drie plaatsen nieuwe schotdeuren gemaakt om dezelve bij hoogwater door te spoelen".
- Waar die schotdeuren zijn geplaatst en waartoe zij dienden vindt men niet opgeteekend.
- Uit het vorenstaande blijkt, dat de sluis bij de oosterpoort werd gesloten bij het eindigen der ebbe.
- Wanneer alstoen nog gebruik is gemaakt van het verlaat sub No. 2 behandeld, dan zou men, wanneer de vloed zijne dagelijksche hoogte had bereikt, het water daardoor hebben kunnen brengen in de tot op den laagsten stand der ebbe afgeloopen riolen, waardoor dan het vuile water in de turfhaven moest uitstromen.
- Had dit geen plaats dan heeft men door de sluis of het verlaat in den dijk bij de kuil het vloedwater ingelaten, hetwelk door de riolen stroomende het vuile water naar de modderbakken voortdreef en zich daar ontlastte.
- Vandaar de klagte over het schadelijke dezer bewerking voor de hoofdhavens; had men juist tegenovergesteld gehandeld door het water in de binnenhavens op te houden, en door de riolen naar zee bij ebbe te doen afloopen deze klagte had niet kunnen bestaan.
- Door het maken eener schutsluis in 1777 in plaats eener sas had men alles kunnen verhelpen, zonder aanwending van eenig kunstmiddel en bovendien de sluis in het oost kunnen missen, kosten en groot ongerijf ware daardoor voorgekomen.

- 15e. In 1610 is de straat van den westerburgwal, thans achterom, aan wederzijden verbreed en het water, dat voorheen zonder eenige nuttigheid zeer wijd was, behoorlijk vernauwd.
- 16e. In 1611 is de overtoom van het Smerighorn voor het hoekhuis de drie kroonen verplaatst naar buiten de noorderpoort, waar die zich thans nog bevindt.

In plaats van den overtoom werd op het Smerighorn een steenenpijp met eene schutsluis gelegd.

Wanneer en waarom die schutsluis naderhand is gedempt, is mij niet gebleken, en ook niet waartoe die moest dienen, tenzij tot de spoeling of spuijng op de westerkogge bij No. 19 vermeld, zooals zulks ook waarschijnlijk wordt gemaakt door hetgeen hier volgt.

p. 8

Haantjes-
sluis

Diergelijke pijp (dus vermoedelijk met eene schutteur of schutsluis) werd ook gelegd aan het einde van het nieuwe noord nevens het haenken. Onder de brug tusschen het groote en kleine noord werd ook eene schutteur gemaakt en een ander aan het einde van den burgwal het achterom. Wanneer deze brug is gelegd is onzeker. Zeker echter is het dat die reeds in 1481 bestond en in 1541 vernieuwd is en diende om door het Smerighorn in de turfhaven te varen.

De schutteur tusschen het groote en kleine noord kan gediend hebben om de overige riolen af te sluiten van het achterom, wanneer dit spuide.

De schutteur aan het achterom kan gediend hebben om dit af te sluiten, wanneer de overige riolen spuiden.

Haantjes-
sluis

De schutteur nevens het haenken is dan noodig geweest om het water van de turfhaven af te scheiden van dat van Smerighorn of het breed wanneer het Nieuwe noord en de overige riolen spuiden.

Deze spuijng moet dan hebben plaats gehad op den boezem van de westerkogge, waarvan bij No. 19 wordt melding gemaakt.

1611

Verder wierd ook een steenen pijp gemaakt aan de veste bij den toren aan de Noorderpoort; voorts de steenenbeer tusschen de Noorder en Koepoort gemaakt, de singel verhoogd en het zeewater door den Keernerweg, thans rustbrug, tot aan den overtoom gebragt, zooals dit alles zich nog in dien staat bevindt.

In de resolutien van de vroetschap vindt men ter dezer zake alleen het navolgende aangeteekend:

a. Hetgeen hiervoor bij No. 8 sub a en b als bij den Raad verhandeld is vermeld.

b. Onder dagteekening van 16 April 1611,

"dat men de overtoom liggende in het Smerighorn daar zal behouden

"en repareren alzo de groote reparatie van doen heeft, dan of

Haantjes-
A

- "men die zal verleggen en brengen bij het Haantjen, zulks dat het "nieuwe noord met het binnenwater gemeen zal wezen".

c. Onder dagteekening van 9 Julij 1611.

"Ook om bij de paardenmarkt in de veste een brug of pijp te leg-

"gen om het zeewater daar in de gracht te brengen teneinde de huis-

"luiden uit het westen of noorden komende uit het binnenwater over

Haantjes-
A

"een overtoom, die men buiten de stad zou leggen in het zeewater

"zullen mogen komen en dat alsdan bij het roode haantjen een ver-

"laat zonder overtoom gelegd zou worden".

d. Onder dagteekening van 18 Julij 1611,

"De Burgemeesters en Vroetschappen hebben genomen inspectie aan de

"veste bij de paardenmarkt ook aan den Cingel bij de Noorderpoort

x

"aan de oostzijde en in het Gasthuisland in de kleine d'ampste en

"is bij de meeste geresolveerd, dat de overtoom om te komen uit

"het binnenwater in het zeewater gelegd zal worden op het Gasthuis-

"land, en door den Keernerweg een brug en in den Cingel aan de

"Keernerweg een brug gelegd zal worden, beide aan de zijden met

"steen opgehaald en boven met hout gedekt; en die pijp in de veste

"zullen de Burgemeesters wat beter laten omzwaaijen om beter op

5

bek
ry
h.v.
20
schu

"de haven te responderen".

17e. In 1616 zijn de welven van de Gouw, van de nieuwstraat, die rondom de kerk tot aan het Gerritsland toe, welke allen zeer vervuild waren, schoongemaakt.

Zij werden weder gemeen gemaakt met het water van den oosterpolder; daartoe werd een duiker onder het water van de turfhaven door de plaats van het nieuwland gelegd.

In 1663 is dit nogmaals veranderd, en de Gouw weder met de overige riolen verbonden en met het zeewater gemeen gemaakt.

De koker of duiker is niet opgebroken, maar slechts gedeeltelijk gedempt, dit bleek

a. toen voor een reeks van jaren het muurwerk van de brug van de gouw naar het nieuwland wierd vernieuwd, welk werk was aangenomen door zekeren Gerrit Water van Grosthuisen, en ter wederzijden van de brug een dam was gelegd, waarvan men de kuil niet kon droogmaken, dan nadat men in de gouw opgravingen had gedaan tot beneden den bodem van het overgebleven gedeelte van den koker, het riool en de zinkkuil op den vijfsprong met klei had gevuld, waardoor aan die zijde de afdamming was volbragt welke het van het rioolwater van den koker afsneedt en alzoo het indringen in de kuil belette. In 1859 bij het maken der opening bij de brug van de Gouw en het daarin plaatsnemen der schuif is gebleken dat zonder opruiming of herstel van het riool de straat was gelegd, zooals ook de heiplanken uit het luik bij de vijfsprong niet waren uitgetrokken, en men alzoo dit riool verstoopt gedurende een reeks van jaren had laten liggen.

b. Toen in 1842 en in 1847 tusschen de brug over de turfhaven en het water van het nieuwland (de dam genaamd) een gat waaruit het water met geweld sprong, naar boven kwam en langs het nieuwland of den dam naar het binnenwater afstroomde.

Men vond in het laatste jaar de onder en zijplanken van den duiker of koker; ook die gaten zijn met klei gedigt en daardoor mede aan die zijde de afdamming volbragt.

Bij de werkzaamheden in 1859 vindt men in de turfhaven en aan de zijde van de gouw geen overblijfselen meer van den koker, maar wel de geheele opening van denzelfden in het muurwerk aan de zijde van het Nieuwland en kon men de plaats der laatste demping niet bereiken.

18e. In 1619 is het Gerritsland, toen een vuil en stinkend water, overweld, en, zooals staat vermeld, tot eene schoone en heerlijke straat gemaakt.

19e. In 1624 zijn de twee watermolens buiten de Noorderpoort gebouwd, en het welf van de brug van de Noorderstraat tot de stads veste, mitsgaders de steenenboer tusschen de Noorder en Westervoorden gemaakt.

Het zeewater werd alzoo de kuil in door het achterom langs het noord tot aan de molens gebragt die het moesten overmalen in hun kolk en zoo brengen door de havens het gat bij het hoofd weder uit.

Of Velius hier wel naauwkeurig is valt zeer te betwijfelen, in later tijd althans werd het zeewater aan het einde van het Gerritsland ook ingelaten en door de molens op de wijze door Velius vermeld uitgemaal, het doorstroomde alzoo alle riolen met uitzondering van de gouw en kruisstraat. Maar wat vooral moet worden opgemerkt is dat ten aanzien van het achterom juist het tegenovergestelde schijnt te hebben plaats gehad; men vindt althans eene resolutie van 2 Mei 1674, luidende als volgt:

"De Heeren Burgemeesters werden geauthoriseert om belangende
"het openen en wegnemen van de palen besuijden de Cuijlder-
"sluijs ende de diepinge van 't haventje aldaar te doen, sulcx
"dezelve met den dienst van de stadt en meeste mesnage sullen
"oordeelen overeentecomen, met recomandatie een proef te ne-
"men en diepte te maecken in 't voorsz. haventje ende specia-
"lijck tegen de drempel van de Sluijs, om te sien wat effect
"door 't uijtmalen verder soude kennen werden toegebracht,
"doch van geen succes sijnde 't vorenstaende in 't werck te
"stellen".

H.A. "Naer resumptie is d'extensie welgevallen ende gearresteerd".
Toen was het achterom nog geen dooden arm, het is dit eerst
geworden sedert het digten van het sluisje aan den kuil.

Uit bovenstaende resolutie zou men moeten opmaken dat ter
zuivering van dit riool het binnen- of desnoods ook het zee-
water door de molens naar zee werd uitgemalen.

Ook moesten zij het Westerkoggewater uitmalen. Om dit tot de
molens te brengen lag er een sluisje tusschen het land en het
voormalig kolkdijkje nagenoeg naast den toen bestaenden Over-
toom. Doch aan de zijde der Regering schijnt de zuivering der
riolen het hoofddoel der daarstelling van al die werken en
grootte kosten te zijn geweest. "Om deze rede (zegt Velius pag.
612) "wierd met grootte kosten gemaakt, hetgeen met kleine had
"kunnen gedaan worden. Want als men een goede molen op de kuil
"gesteld had, om het water te strijken uit zee door de stad zou
"al hetzelfde en met meerder gerijf zijn verkregen".

Wij deelen het gebelen van Velius nopens het plaatsn van den
molen, maar zouden de molen hebben doen dienen om het vuile wa-
ter uit de riolen dadelijk naar zee te malen; zoo als hij het
voorstelt, bleef men het schadelijke voor de hoofdhavens en de
stank door de stad behouden, omdat het vuile water door de ha-
vens naar zee moest afloopen, en de medegevoerde vuiligheden in
de hoofdhavens zonken, en daardoor de kosten van uitbaggeren ver-
hoogden, terwijl de gouw en nieuwestraat een dooden arm bleven.
Dat men eerst later, en niet reeds Velius, op het denkbeeld is
gekomen om het water bij de Noorderpoort in het stadsriool in-
temalen en het zoowel door het Gerritsland als door het verlaat
op den kuil uittemaken is onverklaarbaar; dit ware toch ontegen-
zeggelijk het beste wat men had kunnen doen, en zou, bevond men
zich in de positie van toen, ook nu nog alzints zijn aanteraden.
Dat men het werk niet zoodanig heeft ingerigt dat men met sche-
pen tot aan den overtoom kon doorvaren is ook onbegrijpelijk.
Men had daardoor het opscheppen aan den Westerdijk kunnen voorko-
men, hetgeen nu plaats heeft om de dubbele lossing en lading die
nu moet plaats hebben bij vervoer van goederen naar de wester-
kogge en verder.

H.A. Door het tot stand gebragte werk wierden volgens Velius de kuil
en de burgwal tot aan het Haentje toe altoos van de andere havens
afgesneden; waarschijnlijk tengevolge der doortrekking van het
riool van het nieuwe noord en de afsluiting, welke bij de Haen-
tjessluis moest plaats hebben, teneinde het water van de turf-
haven uit het riool te keeren.

Nopens het ten deze gesloten accoord en de daarvoor gedane en
te doene betalingen is Velius niet nauwkeurig. Niet f 2000 in
eens en f 200 per jaar, maar f 6000 in eens en f 300 per Jaar
moest daarvoor worden betaald.

De kwitantie van de f 6000 onder mij berustende, luidt als volgt:

"Wij ondergeteekenden Regenten van de Westerkoggen en Drech-
"terland bekennen en belijden mits deze van de Heeren be-
"dijkers van den Baasdorpermeer ten vollen betaald en vol-
"daan te wezen de eerste penning met den laatsten van alle
"zulke f 6000. Courant als ons bij dezelve Heeren bedijkers
"was beloofd ter oorzake het water uit voorschreven meer zal
"mogen gemalen worden in de Westerkogge, om met derzelve
"water ter zee gezonden te worden, conform de uitspraak van
"Heeren Gecommitteerde Raden, belovende hen lieden vrij van
"alle namaning met bedankinge voor goede betaling, waarvoor
"deze kwitantie onderteekend in Burgemeesterskamer te Hoorn
"den 17 April 1627 (w.g.) Dirk Gerbrands, Jan Dirks, Claas
"Cornelisz, Pieter Jans. Wedemakers van Berkhout, Grosthui-
"zen, Scharwoude en Avenhorn (Lager staat) Mij present der
"stede Hoorn Secretaris (w.g.) J. van der Bucke".

Deze f 6000 door de bedijkers van de Baasdorpermeer betaald
is volgens accoord van 22 februarij 1624 gesloten tusschen
de gedeputeerden van de dorpen Berkhout, Avenhorn, Grosthui-
zen en Scharwoude en de regering der stad Hoorn door evenge-
melde gedep. bij ontvangst aan de regering van Hoorn uitbe-
taald.

Volgens evengemeld contract zou door de Gecommitteerden voor
onderhoud der molens jaarlijks f 200 worden uitbetaald, en de
f 100 door hen van de bedijkers van den Baasdorpermeer jaar-
lijks bedongen zouden zij bovendien aan de stad afstaan en
overdragen.

Bij acte van 17 april 1647 ten overstaan van schepenen gepas-
seerd heeft die overdragt dan ook plaats gehad, en ofschoon
die som door het bestuur van den Baasdorpermeer geregeld is
en wordt betaald is die echter sedert het jaar 1814 en wellicht
sedert vroeger niet meer in stadskas gekomen.

20e. Op den 15 Augustus 1626 verzochten die van den Veenhoop hunne
watermolens te mogen verzetten, en die te plaatsen bij de Stads
watermolens buiten de Noorderpoort.

Dit verzoek is toen in advies gehouden, later is er niets van
gekomen.

Ware het ingewilligd dan stonden de molens er nog, en had men
bij lage zee het water met groote kracht door de riolen kunnen
drijven de kuil en het Gerritsland uit en daardoor eene zuive-
ring kunnen bekomen, die niets te wenschen zou hebben overge-
laten. Ware men bij het bestaan der twee molens op dat denk-
beeld gekomen, de hiervorenvermelde aanmerking van Velius had
niet kunnen worden gemaakt.

Bij het contract van 22 Februarij 1624, ter zake evengemeld ge-
sloten was bedongen "dat van toen af aan zou ophouden het spoe-
len op de Westerkogge", een bewijs dat het regt daartoe vroeger
bestond.

Dit kon geschieden, of door de sluis in No. 16 vermeld, of la-
ter door het openen der schutdeur van de brug in den Cingel en
der sluis liggende bij de molens.

De eerste diende om het water der riolen te keeren, wanneer de
molens het water uit Berkhout maalden. De laatste om dit te
keeren wanneer zij het water uit de riolen maalden.

Nopens het wegnemen van de schutdeur uit de brug in den Cingel
blijkt niet.

*
VOC

De molens, die geheel waren vervallen, gelijk ook de sluis liggende even waarbij de molens, waardoor de stad kon spoelen, en het water uit de westerkogge naar de molens moest komen, wanneer zij dit uitmaalden, zijn in 1818 gesloopt.

Dit een en ander heeft plaats gehad omdat die van de westerkogge sedert 1795 de f 300,- jaarlijks, welke zij in het onderhoud moesten bijdragen, niet hebben willen betalen, maar na raadpleging en met goedvinden der ingelanden hebbende alleen de Heeren Mr. Frans Binkhorst en Mr. P. van Akerlaken zich daartegen verklaard een derde watermolen aan den dijk hebben gebouwd, waartegen, hoe schadelijk voor de stad echter, onbegrijpelijk genoeg, van zijde der stads regering niets is gedaan.

Door het niet naleven van het Contract van 1624 door die van de Westerkogge had men recht bekomen tot het revindicieren van het recht van spoeling, doch ook dit heeft men verzuimd, zelfs het sluisje waardoor de spoeling kon en moest plaatshebben heeft men gesloopt. Onbegrijpelijke handelwijze inderdaad, vermoedelijk het gevolg van onbekendheid met het vroeger gebeurde.

In plaatse van de twee groote schepradmolens die toen in vervallen staat waren geraakt, en waarvan één geheel onbruikbaar was geworden, heeft men op een der fundamenten gebouwd eene rotunde en daarin een vijzel van beperkten omvang met eene machinerij als in de gruttersmolens ten einde met paarden daarmede de riolen uittemalen. Zie Contract van 17 maart 1818. Dit werk koste f 3000,-. Voor minder had men een der beide schepradmolens kunnen herstellen; voor f 5000,- had men die in een krachtigen vijzelmolen kunnen herscheppen.

Zooals voorspeld was; de nieuwe machine voldeed niet; de paarden 8 of 10 in getal konden het niet lang volhouden, de vijzelventenlingen waren niet snel genoeg, er was nauwelijks eenigen stroom in de riolen zichtbaar, van schuring was schijn noch schaduw, dagen had men noodig om de riolen ledig te malen, en men was dagen lang gekweld door een ondragelijken stank, merkbaar reeds op een aanzienlijken afstand van de stad. Spoedig is dus deze machinerie als onvoldoende in discredit geraakt en in 1842 in onbruikbaren staat buiten werking gesteld.

21e. In 1654 is het achterom gewelfd en bestraat.

22e. In 1664 is de steenenbeer vernieuwd tusschen de Noorder en Koepoort, ook het Kerkhof ten Noorden van de Groote Kerk weggeruimd, overwelfd bestraat en beplant.

23e. In 1665 is de haentjessluis tusschen de Dalsbrug en het Nieuwenoord afgebroken, de burgwal, strekkende vandaar tot aan het achterom, overwelfd, toegedamd en bestraat.

Deze sluis was sedert de afdamming in 1624 overbodig en zonder doel, reeds op den 3 November 1628 was besloten tot het digtmaken van het Smerighorn van het oude tot het nieuwe noord.

24e. In 1684 is de kuil ten deele gedempt ten deele verwelfd, is het verlaat afgedamd en onbruikbaar geworden.

25e. In 1741 is, tengevolge der uitdieping, het Smerighorn ingestort en in 1742 ^(vrijwel geheel) gedempt, daarna bestraat.

26e. In 1772 is het verwulfsel van het verlaat op de kuil ingestort, het is toen met puin aangevuld en geheel gedempt en bestraat, en is het spui gesloopt en verplaatst aan het einde van het Gerritsland. Dit spui was niet het verlaat, want zooals reeds bij No. 3 is opgemerkt, het verlaat lag in den dijk, het Spui stond aan het tegenovergesteld einde van de kuil tegenover het achterom.

27e. De verplaatsing van het Spui aan het einde van het achterom naar het einde van het Gerritsland geschiedde:

1e. omdat het gedeelte van het riool vermeld sub No. 2 zich in slegten toestand bevond en waardoor te veel water in de stad kwam bij hoogen vloed, want de sassluis bestond toen niet, en daarom toen wierd of vroeger reeds was gedempt.

2e. Omdat van het spui op het achterom geen gebruik kon worden gemaakt na het dempen der sluis aan de kuil.

Bij het digten der beide hierbovenvermelde openingen moest men wel eene nieuwe opening aan het Gerritsland maken om water in de riolen te kunnen brengen, bij het malen der molens buiten de Noorderpoort.

28e. Op den bijgaanden staat is de diepte en hoogte der riolen beneden en boven A.P. aangeteekend, mitsgaders derzelver wijdte volgens de opmetingen van wijlen den ingenieur van Asperen. Op de bijgaande kaart is de loop, rigting en constructie der riolen aangewezen.

Uit deze stukken blijkt dat ten aanzien van de diepte, wijdte en hoogte dier riolen een belangrijk verschil bestaat, zoodat op de punten No. 12, 13 en bovenal op No. 42, 43, 44, 45, 46 door de mindere wijdte niet alleen de afstroming in de ruimere riolen krachteloos, maar bovendien door den hoogerem bodem de schuring van de lager liggende gedeelten wordt onmogelijk gemaakt en alle tot dusverre aangewende middelen geheel nutteloos zijn geweest, terwijl bovendien de gouw, de nieuwstraat, de kruisstraat en het achterom doode armen zijn geworden, waarvan de zuivering bij de bestaande inrigting door spoeling of spuijing ondenkbaar was, zelf wanneer de evengemelde bezwaren niet hadden bestaan.

bekeers
rijk

29e. Behalve de bovenvermelde riolen bestaat er tusschen de huizen van het Noord en de Kerkstraat een riool, zijnde eene verlenging van dat in het glop achter het Gasthuis. Of dit riool is privaats eigendom dan wel behoort aan de stad en door deze moet worden onderhouden is mij niet gebleken, vermoedelijk is het daargesteld bij het dempen van de Kerkstraat.

30e. De vergaarkuilen, welke bodem veel lager ligt dan de bodem der riolen, zullen voortdurend welke verbetering ook worde aangebragt moeten behouden blijven; hoe meer schuring men kan te weeg brengen hoe nuttiger zij zullen werken.

keuk

Zij dienen om daarin te doen bezinken de zwaardere stoffen welke het doorstroomend water met zich voert, welke specie dan nader wordt uitgebaggerd, zooals ook nu reeds geschied.

Want hoe gering ook de werking van het bij ebbe uit en bij vloed in de riolen instromend water is, zoo is toch de hoeveelheid uitgebaggerd wordende specie zeer belangrijk. Zij kunnen bovendien nooit worden gemist omdat bij brand het water tot blussching daaruit moet worden gebruikt.

31e. Ten aanzien der riolen zooals die van ouds bestonden en hiervoren zijn omschreven, zijn sedert de navolgende veranderingen aangebragt:

a. Is de uitwatering bij de Noorderpoort gestopt, door keermuren en een aarden dam.

b. De opening aan het Breed, dienende om het water uit de turfhaven langs het breed en achterom naar het stoongemaal te brengen, gemaakt in 1857.

kerk in brand: vergaarkuil
water ligt open + het
by Bisse
in de
water

- c. De opening in de Gouw aan de turfhaven in 1858 gemaakt, om door het inlaten van water uit de turfhaven deze doode arm te kunnen zuiveren, en vervolgens door het riool van de Nieuwstraat en dat voor de groote Kerk door het riool onder het Gasthuis te voeren in dat van het nieuwe noord, van het breed, van het Achterom naar het Stoomgemaal.
- d. Het riool voor de Groote Kerk, dienende om het water uit de turfhaven regt door voorbij de Groote Kerk in het Groote riool, en vervolgens in het riool onder het Gasthuis en door dat van het nieuwe noord, het breed en het Achterom naar het Stoomgemaal te brengen, gemaakt in 1860.